

ARTIKKELI

<https://doi.org/10.33350/ka.111295>

Varhaiskasvatuksen henkilöstön kokemuksia koronapandemian aiheuttamista muutoksista työssä keväällä 2020

Susanna Gillberg & Inkeri Ruokonen

Koronavirustaudin (Covid-19) aiheuttama pandemia toi poikkeusolot myös suomalaiseseen varhaiskasvatukseen maaliskuussa 2020. Tämän tutkimuksen tavoitteena on tuottaa tietoa siitä, miten varhaiskasvatuksen henkilöstö koki päiväkoteihin kohdistuneet toimenpiteet maaliskesäkuussa 2020 erityisesti työyhteisön ja työtehtävissä tapahtuneiden muutosten näkökulmasta. Tutkimusaineistona käytettiin Lastentarhamuseon nykydokumentointitarkoitukseen keräämää verkkokyselyaineistoa, johon vastasi 587 varhaiskasvatuksen työntekijää ympäri Suomea 26.3.–30.6.2020 välisenä aikana. Tutkimusaineistoa analysoitiin aineistolähtöisen laadullisen sisällönanalyysin periaattein. Aineisto pelkistettiin ja ryhmiteltiin poimimalla vastausten ydinviestit, joista muodostettiin yksinkertaistettuja teemoja tulkintaa varten. Tutkimustulosten mukaan varhaiskasvatuksen henkilöstön kokemukset poikkeusajalta vaihtelivat. Poikkeustilannetta käsiteltiin toisissa työyhteisöissä lähinnä jakamalla virallisia tiedotteita, kun toisissa työyhteisöissä yhteinen keskustelu koettiin tärkeäksi. Poikkeusaikana varhaiskasvatuksen henkilöstöllä oli esimerkiksi enemmän aikaa paneutua varhaiskasvatussuunnitelmien kirjaamiseen ja oppimisympäristön järjestämiseen. Muutoksia raportoitiin myös pedagogiikassa, ja osa päiväkodeista alkoi järjestää niin kutsuttua etävarhaiskasvatusta, vaikkei siihen ollut mitään yleisiä ohjeistuksia tai välineitä. Koronaviruksen aiheuttamat poikkeusolot voidaan nähdä päiväkodeissa työyhteisöä kohdanneena kriisitilanteena. Päiväkotien johtajat ovat avainasemassa vastaavien kriisien käsittelyssä, ja tutkimustulokset osoittavat, millaisiin asioihin ja toimenpiteisiin henkilöstö olisi kaivannut tukea erityisesti varhaiskasvatuksen johdolta.

Johdanto

Maaliskuussa 2020 maailmanlaajuisesti pandemiaksi levinnyt koronavirustauti (Covid-19) sulki Suomessakin yhteiskunnan toimintoja viruksen leviämisen rajoittamiseksi. Suomessa todettiin poikkeusolot ja valmiuslaki (1552/2011) otettiin käyttöön 16.3.–15.6.2020.

Päiväkoteja ei varsinaisesti suljettu maanlaajuisesti missään vaiheessa vuoden 2020 aikana, mutta esimerkiksi koulujen siirtyminen etäopetukseen vaikutti myös päiväkoteihin.

Ajanjaksolle 16.3.–14.5.2020 valtioneuvosto linjasi valmiuslain puitteissa, että alle kouluikäisten lasten hoito tulisi järjestää kotona, jos se vain oli mahdollista. Tarpeen vaatiessa lapset kuitenkin pääsivät päiväkotiin kaikkialla Suomessa.

Virallista linjausta varhaiskasvatuksen järjestämisestä kotona oleville lapsille ei ollut. Kuntien käytännöt vaihtelivat, ja yksittäiset työntekijät alkoivat selvittää keinoja olla eri tavoin yhteydessä niihin lapsiin, jotka jäivät poikkeusolojen vuoksi kotiin. Uutisissa alettiin puhua etäpedagogiikasta ja etävarhaiskasvatuksesta (mm. Sipola 2020). Toimintatapoja laimattiin peruskoulujen etäopetuksesta ja sovellettiin varhaiskasvatukseen sopiviksi.

Ebeneser-säätiön ylläpitämä Lastentarhamuseo käynnisti maaliskuussa 2020 nykydokumentointihankkeen, jossa dokumentoitiin poikkeusajan päiväkotielämää työntekijöiden näkökulmasta. Nykydokumentoinnin tarkoituksena on tallentaa museokokoelmiin tärkeitä nykyhetken ilmiöitä tulevien sukupolvien tutkittaviksi. Kaikkien Suomen päiväkotien henkilökunnalle suunnattu verkkokysely oli avoinna 26.3.–30.6.2020. Vastauksia tuli yhteensä 587. Tutkimuksessa tarkastelemme Lastentarhamuseon kyselyaineiston perusteella varhaiskasvatuksen henkilöstön kokemuksia siitä, miten he kokivat työnsä muuttuneen koronapandemian alettua keväällä 2020. Tarkastelemme aluksi aiemman tutkimuksen ja kirjallisuuden perusteella päiväkotia työyhteisönä sekä kriisitilanteiden vaikutusta työyhteisöön. Tutkimuksen tavoitteena on tuottaa tietoa siitä, miten varhaiskasvatusalan henkilöstö koki poikkeusolot työssään keväällä 2020. Tietoa voidaan tulevaisuudessa hyödyntää muissa vastaavissa poikkeuksellisissa tilanteissa ja niiden johtamisessa.

Kriisit ja poikkeustilanteiden hallinta

Eri aikakausina kriisiä on pyritty määrittelemään monista näkökulmista, mutta yhtä aukontota tieteellistä kriisin määritelmää, josta kaikki olisivat yksimielisiä, ei ole (Perry 2007). Coombs (2007, 2–3) yhdisteli useita eri määritelmiä ja päätyi kuvailemaan kriisiä sellaiseksi käsitykseksi tai havainnoksi sidosryhmien odotuksia uhkaavasta ennalta arvaamattomasta tapahtumasta, joka voi vaikuttaa vakavasti organisaation suorituskykyyn ja tuottaa negatiivisia tuloksia. Tässä tutkimuksessa kriiseihin ja poikkeustilanteisiin liittyvä viitekehysemme koostuu yhdistelmästä erilaisia 2000-luvun kriisitutkimuksissa käytettyjä määritelmiä.

Coombsin (2007) mukaan kriisiksi riittää se, että sidosryhmään (engl. stakeholders) kuuluvat henkilöt kokevat organisaation olevan kriisissä – oli organisaatio itse mitä mieltä tahansa. Tällöin sidosryhmä myös käyttäytyy, kuin kriisi olisi käsillä. Kriisitilannetta on vaikeaa ennustaa etukäteen, mutta se ei silti useinkaan ole täysin odottamaton. (Coombs 2007, 3.)

Hakala (2011, 72) huomauttaa, että kriisitutkimuksessa on olennaista tarkastella sitä, kenen näkökulmasta kriisiä katsotaan. Kriisejä on tutkittava eri yhteiskunnan tasoilla makrotasolta mikrotasolle, koska tutkimalla ihmisten toimintatapoja kriisin keskellä voidaan saada jotain sellaista tietoa kulttuuristamme ja yhteiskunnastamme, joka ei muuten tulisi ilmi (Hakala 2011). Kriisien vaikutukset voivat olla hyvin erilaisia, ja laajimmillaan ne edellyttävät tehostettuja yhteiskunnallisia ja valtiollisia toimia ja viestintää.

Covid-19-taudin aiheuttava SARS-CoV-2-koronavirus aiheutti keväällä 2020 maailmanlaajuisen kriisin. Kuten Coombs (2007, 3) määrittelee, kriisitilanteen ajankohta on usein odottamaton, mutta itse kriisi ei sinänsä ole yllättävä. Pandemian uhka ja kriiseihin varautuminen ei ollut Suomenkaan päättäjille ja hallinnolle uusi asia, sillä vuosituhannen vaihtumisen jälkeen oli Suomessa koettu useita vakavia influenssa-aaltoja ja laadittu kan-

sallisia varautumissuunnitelmia influenssapandemiaa varten (mm. STM 2012, VNK 2010). Kaikesta varautumisesta huolimatta pandemiakriisi tuli Suomeenkin voimalla ja yllättäen keväällä 2020, ja Mörttisen (2021, 14) mukaan aiemmilla kriisinhallintasuunnitelmilla ei ollut silloin suurtakaan merkitystä, vaan Suomen toimia kriisin alussa leimasi improvisointi ”täysin tuntemattomalla pelikentällä”.

Kriisijohtamisen teorioista ja malleista voidaan löytää useita eri lähestymistapoja. Hakala (2011) kuvailee perinteisiä kriisijohtamisen malleja keskusjohtoisina, hierarkkisin malleina, joissa keskiössä on organisaation johto ja sen ympärillä apua tarvitsevat uhrin. Paitsi organisaatiokeskeisinä, perinteiset kriisijohtamisen mallit voidaan nähdä myös byrokraattisina ja lineaarisina. Kriisijohtaminen noudattaa usein mallia, johon rakennetaan toimintasuunnitelmat kuhunkin vaiheeseen, esimerkiksi kriisin ennaltaehkäisyyn, varautumiseen, reagointiin ja jälkihoitoon ja -arviointiin (mm. Coombs 2007, 5).

Viime vuosikymmenten kriisitilanteet ovat Hakalan (2011) mukaan nostaneet esiin uuden, uhrien tiedontarpeista nousevan tutkimussuunnan. Tähän on pyritty myös mediatutkimuksen avulla vastaamaan (mm. Jin ym. 2014; Tikka ym. 2010). Esimerkiksi Sumiala (2009; 2011) on tutkinut koulusurmia median näkökulmasta. 2000-luvulla myös avustusjärjestöt, kuten Suomen Punainen Risti, ovat siirtyneet entistä enemmän verkkoon, jonka rooli on viimeaikaisissa kriiseissä ollut tärkeä (Tikka ym. 2010, 25–27).

Varhaiskasvatusta koskevia lakeja ja säädöksiä

Varhaiskasvatustalain (540/2018) mukaan varhaiskasvatuksella tarkoitetaan ”lapsen suunnitelmallista ja tavoitteellista kasvatuksen, opetuksen ja hoidon muodostamaa kokonaisuutta, jossa painottuu erityisesti pedagogiikka” (2§). Tässä tutkimuksessa tarkastelemme varhaiskasvatusta nimenomaan päiväkotikontekstissa.

Varhaiskasvatustalain (540/2018) ja valtioneuvoston asetukset varhaiskasvatuksesta (753/2018, 1586/2019) määrittelevät henkilöstön kelpoisuusvaatimukset ja henkilöstömäärän. Asetuksen 753/2018 mukaan päiväkodissa tuli 1.8.2020 asti olla vähintään yksi kelpoisuusvaatimukset täyttävä henkilö enintään kahdeksaa enemmän kuin viisi tuntia päivässä varhaiskasvatuksessa olevaa kolme vuotta täyttänyttä lasta kohden (suhdeluku 1:8) ja yksi henkilö enintään neljää alle kolmivuotiaista lasta kohden (1:4). Suhdelukua muutettiin yli kolmevuotiaiden lasten osalta valtioneuvoston asetuksen päivityksellä (1586/2019) 1.8.2020 alkaen siten, että suhdeluvun tuli olla enintään 1:7. Osa kunnista on omalla päätöksellään pitänyt suhdelukuna koko ajan 1:7.

Varhaiskasvatustalain (540/2018) mukaan päiväkodin yhdessä ryhmässä saa olla yhtä aikaa läsnä enintään kolmea työntekijää vastaava määrä lapsia. Vähintään kahdella kolmasosalla henkilöstöstä tulee olla varhaiskasvatuksen opettajan tai sosionomin kelpoisuus, ja vähintään puolella heistä tulee olla varhaiskasvatuksen opettajan kelpoisuus. Muilla tulee olla vähintään varhaiskasvatuksen lastenhoitajan kelpoisuus. Jokaisessa lapsiryhmässä työskentelee näin ollen moniammatillinen tiimi eri koulutustaustaisia työntekijöitä.

Varhaiskasvatuksen toimintakulttuuri

Suomalaista varhaiskasvatusta ja esiopetusta velvoittavat valtakunnalliset Varhaiskasvatustalain suunnitelman perusteet (Opetushallitus 2018) ja Esiopetuksen opetussuunnitelman perusteet (Opetushallitus 2016). Varhaiskasvatuksen toimintakulttuurin voidaan nähdä olevan melko samanlaista kaikkialla Suomessa ja siihen tähtäävät myös opetussuunnitelmat, vaik-

ka maantieteellisiä erojakin on. Yhtenäisen toimintakulttuurin rinnalla päiväkodeissa on oma yksikkökohtainen toimintakulttuuri, joka muotoutuu vuorovaikutuksessa henkilöstön kesken. (Ahonen 2017.)

Varhaiskasvatuksen toimintakulttuuri muotoutuu yhteisöllisessä vuorovaikutuksessa, jossa perinteisen toimintakulttuurin rinnalle nousee uusia tapoja toimia. Ahonen (2017) kuvaa päiväkotien toimintakulttuuria kaiken aikaa uudistuvaksi ja muuttuvaksi – jokainen yksittäinen työntekijä tuo mukanaan palan omaa toimintakulttuuriaan. Toimintakulttuuria muokkaavat varhaiskasvatuksen rakenteelliset muutokset ja esimerkiksi lapsiryhmän koostumus (Ahonen 2017, 61). Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet (Opetushallitus 2018) määrittelee toimintakulttuurin kokonaisuudeksi, joka rakentuu arvoista, työn tavoitteista ja tavoitteiden tulkinnoista, oppimisympäristöistä ja työtavoista, erilaisista yhteistyömuodoista, vuorovaikutuksesta ja ilmapiiristä, asiantuntemuksesta ja osaamisesta, johtamisesta ja toiminnan organisoinnista. Päiväkodin toimintakulttuuri määrittää jaetut kasvatuskäytännöt, arjen organisoitumisen, aikuisten ja lasten välisen vuorovaikutuksen ja ilmapiirin (Hujala, Fonsén & Vlasov 2020).

Wengerin, McDermottin ja Snyderin (2002) käytäntöyhteisöjä määrittävään teoriaan nojaten päiväkotiaikin voidaan pitää eräänlaisena käytäntöyhteisönä (engl. community of practice), jolla on oma yhteisesti sovittu toimintakulttuurinsa, yhteinen kiinnostuksen kohde, jaettu asiantuntemus ja työntressi. Käytäntöä voidaan nimittää myös minikulttuuriksi, joka ohjaa yhteisön jäseniä toimimaan jatkuvassa avoimessa vuorovaikutuksessa keskenään (Wenger ym. 2002). Käytäntöyhteisöt ovat jatkuvassa muutoksessa esimerkiksi jäsenten vaihtuessa. Frostin ja Schoenin (2004) mukaan käytäntöyhteisöjen toimivuudelle olennaisia tekijöitä ovat luottamus, avoimuus ja yhteisesti jaetut arvot, jotka mahdollistavat jaetun asiantuntijuuden ja uusien luovien ratkaisujen löytämisen.

Varhaiskasvatuksen laatuun vaikuttavat tekijät voidaan jakaa laadun rakennetekijöihin ja prosessitekijöihin. Rakennetekijöillä tarkoitetaan esimerkiksi lakeja ja asetuksia, jotka vaikuttavat varhaiskasvatuksen järjestämiseen ja luovat reunaehtoja laadun prosessitekijöille. Prosessitekijät vastaavat kysymykseen siitä, miten varhaiskasvatuksen tavoitteita ja sisältöjä toteutetaan. Näitä ovat henkilöstön ja lapsen välinen vuorovaikutus, pedagoginen suunnittelu, dokumentointi, arviointi ja kehittäminen, pedagoginen toiminta ja oppimisympäristöt, pedagoginen johtaminen, lasten vertaisvuorovaikutus, henkilöstön keskinäinen vuorovaikutus ja monialainen yhteistyö sekä kasvatusyhteistyö henkilöstön ja huoltajien välillä. (Vlasov ym. 2018.)

Vuonna 2020 koronatilanne aiheutti käytäntöyhteisöille ja niiden toimintakulttuureille ennennäkemättömän ulkoisen muospaineen, jonka voi olettaa näkyneen yllä kuvatuissa varhaiskasvatuksen laadun prosessitekijöissä, kuten pedagogisessa toiminnassa ja yhteistyössä henkilöstön ja huoltajien välillä. Monissa muutoksissa käytännöt pyritään kuitenkin pitämään mahdollisimman yhtenäisenä, jotta yhteisö voi toimia muutoksen tai kriisin keskelläkin.

Koronapandemia pakotti fyysisten kontaktien välttämiseksi koulut ja päiväkodit siirtymään osittain tai kokonaan etäopetukseen eli erilaisten digitaalisten välineiden kautta tapahtuvaan opetukseen. Koronatilanteesta johtuvaa varhaiskasvatuksen etäopetusta tutkitaankin parhaillaan laajasti eri puolilla maailmaa. Opettajien kehittämät uudenlaiset kokeilut ovat olleet rohkaisevia ratkaisuja poikkeustilanteeseen, joskin paljon kehitettävää riittää ja lähiopetus todetaan pääosin edelleen toimivimmaksi pedagogisen toiminnan muodoksi varhaiskasvatuksessa (Dayal & Tiko 2020; Gupta & Jawanda 2020; Kim 2020; Kruszewska, Nazaruk & Szewczyk 2020; Santos & de Lacerda 2020; Solekhah 2020; Yuliejantining-sih 2020). Tutkimuksissa varhaiskasvatusikäiset lapset tarvitsivat vanhempien tietoteknistä

tukea ja apua etäopetusyhteyden eri vaiheissa. Suora videokontakti koettiin vanhempien taholta parhaaksi tavaksi toteuttaa opetusta ja ylläpitää vuorovaikutusta lapsiin, eivätkä etäopetustehtävät ja tallenteet vanhempien mielestä toimineet pienten lasten etäopetuksessa. (Lau & Lee 2020; Wang ym. 2020.)

Kim (2020) tutki varhaiskasvatuksen opettajiksi opiskelevien Zoom-yhteydellä tapahtuneita etäopetuspedagogisia kokeiluja Yhdysvalloissa, ja tulosten mukaan alle kouluikäiset lapset oppivat parhaiten aktiivisen tekemisen ja leikillisen oppimisen kautta. Yhteislaulut ja leikit olisivat kiinnostaneet lapsia, mutta yhtäaikainen laulaminen etäyhteydellä ei onnistunut äänen siirtymäviiveiden vuoksi. Tietoteknisten taitojen opiskelu ja etäpedagogisen toiminnan harjoittelu koettiin tarpeelliseksi opettajaopinnoissa. Etäyhteydellä tapahtuva opetus vaati erilaista suunnittelua, toteutusta ja reflektointia kuin lähiopetus. Kimin tutkimustulosten mukaan opettajaopiskelijat kokivat etäopetuksen toimivaksi poikkeustilanteissa myös varhaiskasvatuksessa, mikäli käytettiin sopivia opetusmenetelmiä ja riittävän pieniä lapsiryhmiä (noin 4 lasta/yhteinen Zoom-ryhmä), ja mikäli vanhempien tukea oli saatavilla.

Työyhteisö poikkeustilanteessa

Yhteiskunnalliset siviilikriisit voidaan jakaa luonnononnettomuuksiin ja katastrofeihin, ihmisten aiheuttamiin onnettomuuksiin sekä eläinten tai ihmisten välityksellä leviäviin sairauksiin (Huhtala & Hakala 2007), jollainen koronapandemiakin on. Kriisitilanteet vaativat viestinnältä – ja johtamiselta – erilaisia toimintatapoja riippuen kriisin luonteesta. Kriisissä oleellista on se, miten eri toimijat kohtaavat kriisinhoidossa siten, että kaikilla on mahdollisuus saada tietoa avun hakemisesta ja mahdollisuus tulla kuulluksi hädän hetkellä (Huhtala & Hakala 2007, 16). Epätietoisuus on raportoitu ahdistavimmaksi asiaksi myös suuronnettomuustilanteissa (Huhtala & Hakala 2007, 140), mikä korostaa kriisiviestinnän ja -johtamisen merkitystä entisestään.

Muutos- ja kriisitilanteet aiheuttavat työyhteisöissä haasteita omien huolten, pelkojen ja tunteiden noustessa työasioiden yli, mikä usein aiheuttaa työyhteisön jäsenten eristäytymistä tai ”syntipukkien etsimistä” huonovointisuudelle (Virtapuro 2006, 43–44). Kriisin aikana ja sen jälkeen koetaan usein voimakkaita tunteita, kuten stressiä, pelkoa ja ahdistusta, minä seurauksena ihmiset saattavat vieroksua niitä rakenteita, joiden koetaan liittyneen kriisin aiheuttajaan (Seeger ym. 2005, 80). Muutostilanteet herättävät työntekijöissä epävarmuutta ja hallinnan menetyksen tunteita. Työntekijä voi kokea muuttuvansa aktiivisesta toimijasta passiiviseksi tiedon vastaanottajaksi, joka ei voi omalla toiminnallaan vaikuttaa tilanteeseen. Passiivisen vastaanottajan rooli saattaa kasvattaa työntekijän epävarmuutta ja pelkoa tulevaisuudesta. (Virtapuro 2006, 123.)

Päiväkodissa johtajalla on paikallisesti suuri merkitys poikkeuksellisen kriisitilanteen johtamisessa. Logan, McFarland, Cumming ja Wong (2021) tutkivat varhaiskasvatuksen johtamiseen liittyneitä haasteita pandemiatilanteen aikana Australiassa. Tulosten mukaan varhaiskasvatuksen työyhteisöissä tarvittiin tukea kriisisuunnittelun, lisääntyneen ja kohdennetun viestinnän, fyysisen turvallisuuden ja henkisen hyvinvoinnin tukemisen alueilla. Lisäksi esille nousi tarve saada yhteiskunnallista tunnustusta poikkeuksellisissa olosuhteissa ja oppimisympäristöissä toteutetun varhaiskasvatuksen merkitykselle. (Logan ym. 2021.)

Ratkaisuksi muutostilanteiden aiheuttamiin haasteisiin Virtapuro (2006) esittää muutosprosessien tarkempaa suunnittelua ja henkilöstön sitouttamista antamalla heille aktiivisempi rooli prosessissa. Tämä vaatii taitoa ja osaamista työyhteisöjen johtajilta. Maailmanlaa-

juisesti leviävän koronapandemian voi kuitenkin nähdä olevan kriisi, joka koettelee paitsi työntekijöitä, myös johtajia. He joutuvat siis samaan aikaan sekä selviytymään itse kriisistä että johtamaan alaisensa sen läpi.

Muutosprosessien johtamisen kokemukset ja niistä tehdyt tutkimukset voivat kuitenkin tarjota toimintatapoja myös kriisiajan johtamiseen. Virtapuro (2006, 148) määrittelee muutoksen suunnittelun tärkeimmäksi osa-alueeksi henkilöstön sitouttamisen ja motivoimisen sekä sen huomioimisen, että mahdolliset kielteiset reaktioketjut katkaistaan ennen kuin ne alkavat näkyä esimerkiksi asiakkaille. Työyhteisössä tulisi käydä keskustelua muutoksen herättämistä tunteista ja hyväksyä epävarmuuden kokemukset osaksi prosessia (Virtapuro 2006, 130).

Tutkimuksen toteutus

Tutkimusaineisto koostuu Lastentarhamuseon nykydokumentointihankkeessa kerätystä kyselyaineistosta, jossa varhaiskasvatuksen henkilöstö kertoi ajatuksistaan ja kokemuksistaan siitä, miten kevään 2020 poikkeusolot näkyivät heidän työssään. Tutkimuksessa selvitetään tarkemmin sitä, miten henkilöstö ilmaisi kokemuksiaan työssä tapahtuneista muutoksista. Samalla selvitetään, miten henkilöstö kuvaili poikkeustilanteen käsittelyä työyhteisössä. Tutkimuskysymys on seuraava: Miten varhaiskasvatuksen henkilöstö koki työnsä muuttuneen koronapandemian alkaessa keväällä 2020?

Tutkimus on esimerkki museoalan nykydokumentointityön tutkimuksellisesta hyödyntämisestä. Museot tallentavat kokoelmiinsa historiallisen aineiston lisäksi nykyhetkeä. Nykydokumentointi voi olla etukäteen suunniteltua tiettyjen aiheiden tallentamista tai yhä useammin myös nopeaa reagointia uudenslaisiin ilmiöihin (Tielinen 2015). Maailmanlaajuisesti pandemiaksi luokitellun koronaviruksen näkyminen yhteiskunnassa on esimerkki nopean toiminnan tallennuksesta, johon useissa museoissa reagoitiin tilanteen ollessa ajankohtainen kaikkialla Suomessa. Tarkemmat näkökulmat ”koronadokumentointiin” määriteltiin museokohtaisesti: miten pandemia vaikuttaa ja näkyy juuri kyseisen museon tallennusalueella. Museot tallensivat vuoden 2020 aikana mm. lapsiperheiden, koululaisten ja ikäihmisten korona-arkea sekä poikkeusajan työskentelyä eri aloilla. Tallennusta tehtiin monimetodisesti hyödyntäen esimerkiksi haastatteluja, video- ja valokuvausta, verkkokyselyitä ja esine- ja arkistoaineiston keruuta. (TAKO 2020.)

Tässä tutkimuksessa käytetyn aineiston kerännyt Helsingissä toimiva Ebeneser-säätiön ylläpitämä Lastentarhamuseo on Pohjoismaiden ainoa ammatillinen lastentarhatyön perinnettä tallentava museo. Museon tallennusvastuulla on varhaiskasvatus, joka käsitteenä kattaa sekä historiallisen lastentarhatyön että nykypäivän varhaiskasvatuksen. Lastentarhamuseon nykydokumentoinnin kohteena on tämän päivän varhaiskasvatus ja sen ilmiöt. (Lastentarhamuseo 2020c.)

Lastentarhamuseo keräsi varhaiskasvatuksen henkilökunnan vastauksia kaikille avoimen Google Forms -verkkolomakkeen kautta. Aineistoa ei ole kerätty suoraan tutkimusaineistoksi, mikä näkyy joidenkin kysymysten asettelussa – esimerkiksi osa taustatietokentistä oli monivalintakenttien sijaan avoimia, mikä monimutkaisti kyseisen kentän käsittelyä aineiston analysointivaiheessa. Kyselyssä käsiteltäviä aiheita ohjasivat kyselyn laatineen Lastentarhamuseon henkilöstön ajatukset siitä, miten kyselyn avulla saataisiin dokumentoitua koko ilmiö mahdollisimman kattavasti ja kuvailevasti. Myös museon ulkopuolisten tutkijoiden on kuitenkin mahdollista saada aineisto tutkimuskäyttöön.

Verkkokyselyyn vastattiin anonymisti, eli vastaajia tai päiväkoteja ei voi aineistosta tunnistaa. Tietoa kyselystä jaettiin esimerkiksi Twitterissä, Instagramissa ja Facebookin varhaiskasvatusaiheisissa ryhmissä, kuten Varhaiskasvatuksen opettajat ja Varhaiskasvattajan materiaalipankki, minkä lisäksi moni yksityishenkilö ja yhteisö jakoi kyselyä eteenpäin. Tietoa jaettiin myös Lastentarhamuseon omissa tiedotuskanavissa. Vastaaminen oli vapaaehtoista ja ainoastaan tiettyjen taustatietojen antaminen oli pakollista (työuran pituus, koulutustausta, valmistumisvuosi, lapsiryhmän ikärakenne ja työskentelymaakunta sekä työskenteleekö yksityisellä vai kunnallisella työnantajalla). Taustatietoja lukuun ottamatta kysymykset olivat avoimia eikä vastausten pituutta ollut rajoitettu.

Manner-Suomessa toimii yli 3600 erikokoista päiväkotia (Karvi 2019), joiden henkilöstömäärä vaihtelee päiväkodeittain. Lastentarhamuseon kyselyyn vastasi yhteensä 587 varhaiskasvatuksen työntekijää. Tutkimusaineistoa kerättiin koko kevään 2020 ajan (26.3.–30.6.2020), joten ensimmäisten ja viimeisten vastausten välillä on kulunut kuukausia. Yli puolet kyselyn vastauksista tuli maaliskuun 2020 aikana (332 vastausta). Huhtikuussa vastauksia tuli 185, toukokuussa 69 ja kesäkuun aikana enää yksi. Tämä vaikuttaa siihen, kuinka luotettavasti vastauksia voi verrata toisiinsa: maaliskuun vastauksissa vallitsee epätietoisuus tulevista toimenpiteistä, ja touko-kesäkuussa arvioidaan jo mennyttä kevättä ja pohditaan tulevaa kesää ja uutta toimintakautta. Myös päiväkotien toimintakäytännöt muuttuivat kevään aikana – esimerkiksi jos maaliskuussa vastaaja kertoi, ettei etäopetusta ollut toteutettu, saattoi tilanne olla toinen toukokuussa.

Taustatietojen lisäksi kyselyssä oli mahdollista vastata sanallisesti kymmeneen avoimeen kysymykseen, joista tässä tutkimuksessa tarkempaan tarkasteluun valittiin lopulta viisi (ks. aineiston analysointi). Vastaajilta kysyttiin, muistavatko he, miten ja milloin koronavirus tuli ensimmäisiä kertoja puheeksi työpaikalla ja miten siihen reagoitiin. Heitä pyydettiin kuvailemaan, miten työyhteisössä oli käsitelty poikkeustilannetta, millainen oli päiväkodin senhetkinen tilanne esimerkiksi lasten määrän tai lapsiryhmien yhdistämisten näkökulmasta sekä pohtimaan, onko poikkeustilanne vaikuttanut jollain tavalla heidän työtehtäviinsä. Heiltä kysyttiin, pidetäänkö kotiin jääneisiin perheisiin yhteyttä ja millaisia kommentteja heiltä on tilanteesta tullut. Viimeiset kysymykset liittyivät koronaviruksen käsitteilyyn lasten kanssa ja mahdollisiin koronaviruksen aiheuttamiin toimenpiteisiin päiväkodin fyysisessä ympäristössä. Lopuksi pyydettiin pohtimaan, millaisia tunteita poikkeustilanne vastaajissa työntekijöinä herättää sekä annettiin mahdollisuus kertoa vielä vapaamuotoisesti muuta aiheeseen liittyvää.

Lastentarhamuseo tallensi kokoelmiinsa kyselyaineiston rinnalla vapaamuotoisen kirjoituksen (Lastentarhamuseo 2020b), jossa kuvaillaan anonymisti 12.3.–2.4.2020 välisenä aikana Facebookin Varhaiskasvatuksen opettajat -ryhmässä käytyjen keskusteluiden aiheita. Kirjoitus on 11 sivun (4224 sanaa) pituinen Lastentarhamuseon työntekijän kirjoittama kuvaus siitä, millaisia keskusteluita ryhmässä kunakin päivänä käytiin. Kuvailu on ryhmässä käytyjen keskustelujen määrän vuoksi runsainta kirjoitusjakson alussa ja tekstin määrä lyhenee jakson lopussa. Osa keskusteluista on kuvattu yleisellä tasolla, etenkin saman aiheen toistuessa: ”Päiväkotien sulkemisen tai aukiolon tarpeellisuudesta käydään jatkuvaa keskustelua yhä uusissa keskustelunaloituksissa. Aihe jakaa kentän selvästi kahteen leiriin.” (Lastentarhamuseo 2020b, 4.) Toisia keskusteluita on kuvailtu yksityiskohtaisemmin (sitaattia lyhennetty):

Yksityisten päiväkotiketjujen työntekijät pohtivat tulevia yt-neuvotteluja, joihin toivovat henkistä tukea. [...] Aloittaja listaa mietittäviä asioita, joita voitaisiin ottaa huomioon ennen lomautuksiin menemistä. [...] Aloitus keräsi jonkin verran keskustelua [...]. Osa kommentoi, ettei ”yksikään järkevä kunta” tässä tilanteessa lomauta, osa oli sitä mieltä, että henkilökunta itse toivoo lomautuksia, jotta voivat olla turvassa kotona. (Lastentarhamuseo 2020b, 9.)

Tätä kirjoitusta tarkastellaan tutkimuksessa kyselyaineiston rinnalla tukiaineistona, sillä se avaa yleisemmällä tasolla varhaiskasvatusalan yleisiä tunnelmia ja keskustelunaiheita ympäri Suomea.

Vastaajien demografiset taustatiedot

Kyselyyn vastasi moniammatillinen joukko varhaiskasvatuksen henkilöstöä. Vastaajien työuran pituus vaihteli laajasti (kuvio 1). Vastaajista 34 % on työskennellyt varhaiskasvatuksessa alle 10 vuotta. Lähes puolet vastaajista (48 %) on työskennellyt 11–30 vuotta ja 18 % yli 30 vuotta.

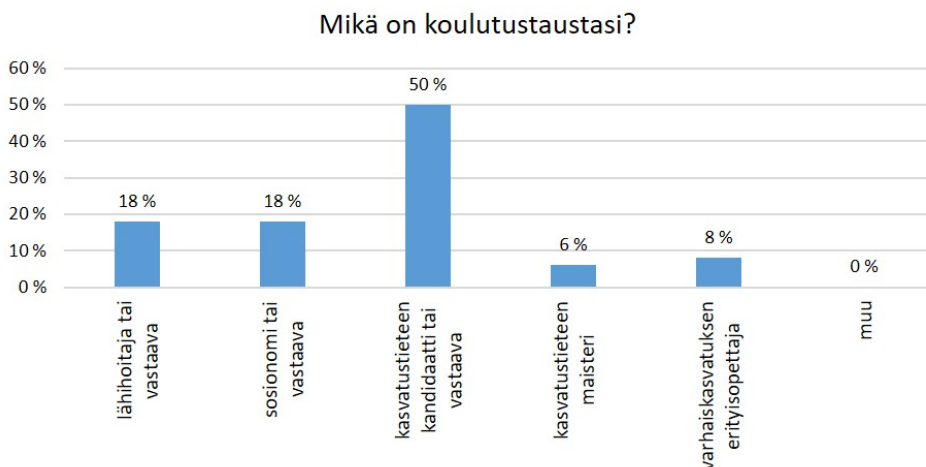

Kuvio 1. Vastaajien työkokemusaika varhaiskasvatuksessa (N=587).

Kuvio 2 kertoo vastaajien koulutustaustasta. Vastauskenttä oli avoin, mikä mahdollisti monenlaiset kirjoitustavat. Osa vastauksista oli hieman tulkinnanvaraisia (esimerkiksi vastauksessa ”sosionomi + lto” lopussa oleva lastentarhanopettajan lyhenne voi tarkoittaa sosionomikoulutuksen painotusta, nykyistä työnimikettä tai suoritettua toista tutkintoa) ja osa oli ilmoittanut useamman taustakoulutuksen. Näissä tilanteissa huomioitiin korkein mainittu varhaiskasvatusalan koulutus. Selkeyden vuoksi kasvatustieteen kandidaatin ja kasvatustieteen maisterin lisäksi luotiin varhaiskasvatuksen erityisopettajan luokka, sillä siitä ei voitu päätellä, onko henkilö kandidaatti vai maisteri. Mikäli vastaaja on vastannut olevansa taustaltaan varhaiskasvatuksen opettaja tai lastentarhanopettaja, on tämä laskettu mukaan kasvatustieteen kandidaatin luokkaan. On kuitenkin mahdollista, että vastaajalla on sosionomitutkinto ja nykyinen työskentelynimike on varhaiskasvatuksen opettaja. Vastaus-

ten tulkinnanvaraisuuden vuoksi tämän taustatietokentän tarkkoihin lukuihin on suhtauduttava varauksella eikä niitä voida suoraan vertailla saatuihin tuloksiin. Ne antavat kuitenkin suuntaa antavan arvon vastaajien profiilista.

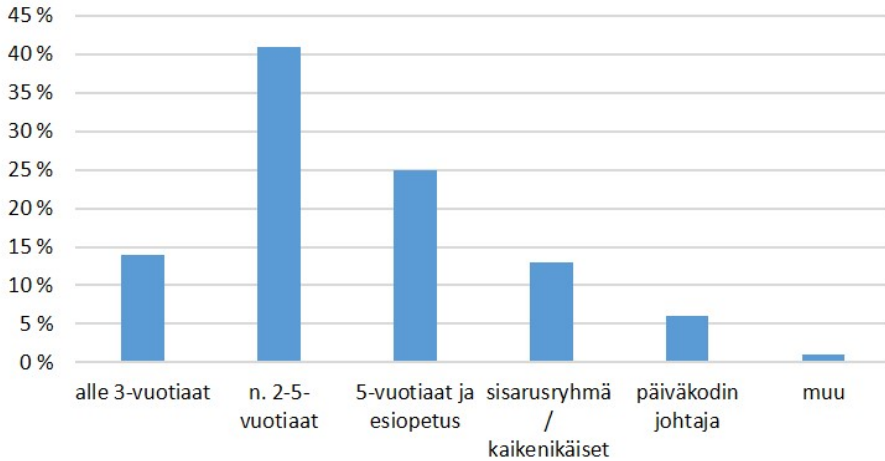
Puolet vastaajista (50 %) ilmoitti koulutustaustakseen kasvatustieteen kandidaatin tai aiemman vastaavan koulutuksen, 6 % oli varhaiskasvatuksen maistereita. 8 % mainitsi lisäksi olevansa varhaiskasvatuksen erityisopettajia. Näin ollen yliopistokoulutus on yhteensä 64 %:lla vastaajista. Sosionomitaustaisia vastaajia oli 18 % kuten myös lähihoitajan tai aiemmalla vastaavalla koulutuksella työskenteleviä.

Kuvio 2. Vastaajien koulutustausta (N=587).

Suurin osa (90 %) kyselyyn vastaajista työskenteli kunnallisella työnantajalla. Vastauksia saatiin kaiken ikäisten lasten ryhmissä työskenteleviltä (kuvio 3). Vastaajista 25 % ilmoitti työskentelevänsä esiopetusryhmässä tai 5–6-vuotiaiden ryhmässä. Noin 2–5-vuotiaiden lasten ryhmässä työskenteli suurin osa vastaajista (41 %). Alle 3-vuotiaiden parissa työskenteli 14 % vastaajista. 13 % työskenteli joko sisarusryhmässä tai muulla tavoin kaiken ikäisten lasten parissa – lukua nostivat vastaajat, jotka työskentelivät varhaiskasvatuksen erityisopettajana ilman omaa lapsiryhmää. Päiväkodin johtajia oli vastaajista 6 %. Mikäli vastaaja oli ilmoittanut lapsiryhmän ikärakenteen lisäksi toimivansa johtajana, laskettiin vastaaja johtaja-luokkaan. Viisi vastaajaa jätti joko vastaamatta tai ilmaisi työskentelevänsä esimerkiksi asukaspuistossa ilman tarkempaa määrittelyä lasten iästä tai työn luonteesta.

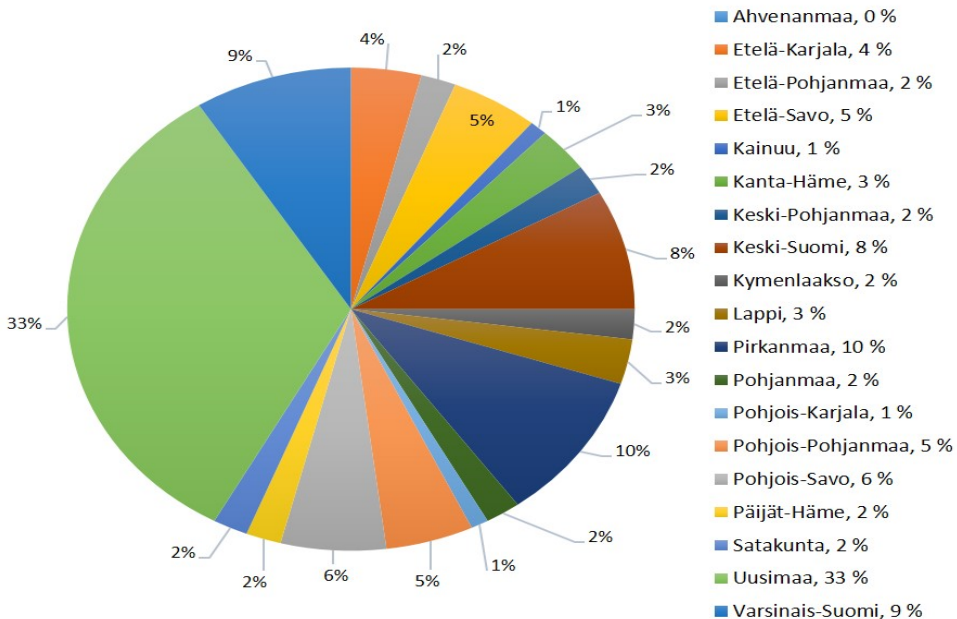
Minkä ikäisten lasten parissa työskentelet?

Kuvio 3. Lapsiryhmä, jossa vastaajat työskentelivät (N=587).

Kysely tavoitti vastaajia Ahvenanmaata lukuun ottamatta kaikista maakunnista (kuvio 4). Edustetuin työskentelymaakunta oli Uusimaa, jossa työskenteli 33 % vastaajista (192 vastaajaa). Pirkanmaalla kyselyyn vastasi 10 % (60 vastaajaa) ja loput 57 % jakautuivat melko tasaisesti muihin maakuntiin.

Mikä on tämänhetkinen työskentelymaakuntasi?

Kuvio 4. Vastausten jakautuminen maantieteellisesti (N=587).

Aineiston analysointi

Lastentarhamuseo toteutti kyselyn Google Forms -kyselylomakkeella, josta vastaukset saatiin automaattisesti ulos Excel-taulukkona. Alustavan aineiston läpikäynnin jälkeen päätettiin ottaa tarkempaan tarkasteluun seuraaviin kysymyksiin saadut vastaukset, joiden joukosta alustavan tarkastelun perusteella löytyi mainintoja varhaiskasvatustyön muutoksesta koronapandemian alussa:

- Miten olette työyhteisössä käsitelleet poikkeustilannetta (esimerkiksi kokouksissa, vapaamuotoisissa keskusteluissa, vapaa-ajalla, sosiaalisen median kanavissa)?
- Onko tilanne vaikuttanut jollain tavalla työtehtäviisi? Teetkö työpäivän aikana jotain, mitä normaalitilanteessa et tekisi samalla tavalla?
- Pidätkö yhteyttä perheisiin tai lapsiin, jotka ovat jääneet tilanteen vuoksi pois päiväkodista? Kerro tarkemmin (miksi, miten, millaisissa asioissa).
- Oletteko käsitelleet koronavirusta jollain tavalla lasten kanssa? Miten?
- Millaisia tunteita poikkeustilanne sinussa työntekijänä herättää?

Tutkimusaineiston analyysissä noudatettiin aineistolähtöisen laadullisen sisällönanalyysin periaatteita (Schreier 2012), jossa induktiivisen päättelyn kautta haetaan aineiston tulkintojen tueksi selityksiä tai vahvistusta taustateorioista, aiemmista tutkimuksista tai opetus-suunnitelmallisista perusteteksteistä (Elo & Kyngäs 2008). Kysymyskohtaisesti laadullista aineistoa alettiin usean lukukerran jälkeen pelkistää ja ryhmitellä Braunin ja Clarken (2006) laadullisen temaattisen analyysimallin mukaan, eli kustakin sanallisesta vastauksesta poimittiin niiden ydinviestit ja yksinkertaistettiin ne eräänlaisten alkukoodien avulla tiettyyn teemaan. Muista vastauksista poimittiin samoihin teemoihin liittyviä mainintoja ja luotiin tarvittaessa uusia teemoja. Näin päädyttiin alkukoodauksen avulla tiettyihin yksinkertaistettuihin teemoihin, jotka toistuivat useissa vastauksissa.

Esimerkkinä aineiston alkukoodauksesta ja teemoittelusta voidaan käyttää kysymystä ”Oletteko käsitelleet koronavirusta jollain tavalla lasten kanssa?” Kaikki vastaukset käytiin läpi yksi kerrallaan. Esimerkiksi vastaus 511: ”Olemme puhuneet käsien pesun tärkeydestä ja kuvatuksen avulla ohjanneet lapsia. Vastattu kun on kysytty, melko vähän ovat kysyneet.” Vastaus liitettiin seuraaviin teemoihin: vastattu lasten kysymyksiin, hygieniakasvatus ja käsitelty muulla tavoin. Muita teemoja olisi lopulta kyseisen kysymyksen osalta ollut ”kerrottu aikuisen aloitteesta”, ”ei lainkaan” sekä vielä myöhemmin esiin noussut teema ”rutiinien säilyttäminen, tavallisen arjen korostaminen”. Ensimmäiset luokat muodostettiin siis jo ensimmäisistä vastauksista ja vastausten edetessä niitä muodostettiin lisää ja yhdisteltiin sen mukaan, millaisia asioita vastauksissa mainittiin.

Kysymyskohtaisia teemoja tutkittiin, vertailtiin ja tarvittaessa tarkennettiin joko määrittämällä uusia tai yhdistelemällä olemassa olevia laajemmiksi teemoiksi. Tuloksiksi saatuja teemoja peilattiin suhteessa aiempiin tutkimuksiin sekä varhaiskasvatuksen opetussuunnitelmalliseen viitekehukseen. Teemat myös osittain kvantifioitiin laskemalla eri teemoihin liittyvät maininnat aineistossa, jolloin voitiin todeta esimerkiksi, että 28 % (164 vastaajaa) mainitsi käsittelevänsä koronavirusaihetta lasten kanssa aikuisten aloitteesta. Prosenttiluvut on tuloksissa pyöristetty lähimpään täyteen prosenttiin. Yksittäisessä vastauksessa on usein mainittu asioita, jotka on luokiteltu usean eri luokan alle – näin ollen mainintojen määrien vertailussa prosenttiluvut eivät ole laskettavissa yhteen. Prosenttiluku kertoo yksittäisen luokan osalta sen, kuinka monessa vastauksessa mainittiin kyseinen asia.

Taustatietojen ja avointen vastausten vertailun sijaan tarkasteltiin koko varhaiskasvatushenkilöstön kokemuksia, sillä päiväkodeissa työskennellään moniammatillisissa lapsiryh-

mäkohtaisissa tiimeissä. Näin ollen johtopäätösten vetäminen esimerkiksi siitä, näkyikö etäpedagogiikan toteuttaminen erityisesti varhaiskasvatuksen opettajien vastauksissa, saisi tämän aineiston valossa sikäli epäluotettavan vastauksen, että aiheesta on mainittu myös lastenhoitajana työskentelevien vastauksissa, vaikka sitä olisikin ollut suunnittelemassa ja toteuttamassa ryhmän opettaja. Vastaajien taustatiedot valottavat kuitenkin vastaajajoukon yleistä profiilia ja moninaisuutta.

Käymme seuraavaksi läpi tutkimustuloksia kolmesta näkökulmasta, jotka yhdessä vastaavat tutkimuskysymykseemme siitä, miten varhaiskasvatuksen henkilöstö koki työnsä muuttuneen koronapandemian alettua keväällä 2020. Tarkastelemme aluksi sitä, miten vastauksissa ilmenee poikkeustilanteen käsittely työyhteisössä. Tämän jälkeen käymme läpi vastaajien kuvauksia työtehtävissä tapahtuneista muutoksista, ja lopuksi tarkastelemme niitä muutoksia, mitä vastaajat kertoivat pedagogiikassa tapahtuneen.

Poikkeustilanteen käsittely työyhteisössä

Kyselyn vastaukset ajoittuvat koronapandemian ensimmäiseen aaltoon, jolloin voimassa olivat laajat poikkeustilaa koskevat säännökset ja esimerkiksi koulut siirtyivät etäopetukseen. Päiväkodit olivat avoinna, mutta perheille suositeltiin lasten pitämistä kotona. Päiväkodeissa olevien lasten määrä oli tavallista pienempi ja enemmistö lapsista jäi ilman varhaiskasvatustoimintaa, ellei päiväkotia sitä erikseen heille tarjonnut.

Tulokset heijastavat toimivien käytäntöyhteisöjen tapaa toimia niin, että päiväkodeissa nousi esiin tarve lisätä yhteistä avointa neuvottelua ja vuorovaikutusta yllättävän ja ennalta arvaamattoman poikkeustilanteen aiheuttamien arjen käytännön toimintojen sopimiseksi (vrt. Wenger ym. 2002; Frost & Schoen 2004; Karila & Nummenmaa 2006; Hujala, Fonsen & Vlasov 2020). Vuorovaikutustavat kuitenkin vaihtelivat päiväkodeittain. Suositukset henkilömääristä ja turvaväleista johtivat monenlaisiin käytäntöihin eri puolella Suomea: toisaalla kokouksia lisättiin, toisaalla niitä ei pidetty ollenkaan ja joissain päiväkodeissa siirryttiin suoraan verkon välityksellä pidettäviin etäkokouksiin. Yhteistä kaikille oli tarve keskusteluun ja suuri osa vastaajista mainitsikin työyhteisön keskustelevan vapaamuotoisesti aiheesta joko työpaikalla tai pikaviestipalvelujen, kuten WhatsApp-sovelluksen, kautta.

Poikkeustilanteen myötä tehtiin ylhäältä tulevia muutoksia, päätöksiä ja ohjeistuksia, jotka vaikuttivat työntekijöiden toimintaan. Käytännöt vaihtelivat kunta- ja päiväkotikohdaisesti, kuten seuraavista samana toukokuun päivänä tulleista vastauksista käy ilmi:

Mitään talon yhteistä kokousta koronaan liittyen ei ole ollut. Ohjeistukset ovat tulleet sähköpostitse, ja asioita on pohdittu ja päivitelty taukojen aikana. (Vastaus 529, toukokuu.)

Joka päivä oli tilannekatsaus palaveri. (Vastaus 531, toukokuu.)

Tilanteen käsittely työyhteisössä voidaan tutkimusaineiston valossa jakaa kahdenlaiseen tapaan: ylhäältä alaspäin suuntautuvaan viestintään sekä kahdensuuntaiseen, vuorovaikutteiseen keskusteluun. Tutkimme varhaiskasvatushenkilöstön vastauksia poikkeustilanteen käsittelystä työyhteisössä, ja eniten mainintoja saivat vapaamuotoinen keskustelu työpaikalla (64 %), kokousten järjestäminen (42 %) sekä tiedotteina esihenkilöltä tai kaupungilta tuleva tiedotus (32 %). Myös etäkokoukset sekä keskustelut tiimin kesken, vapaa-ajalla ja sosiaalisen median viestisovelluksissa mainittiin (ks. kuvio 5). Nämä kategoriat muodosti-

vat kaksi eri poikkeustilanteen käsittelyn luokkaa: organisoidut tilaisuudet, kokoukset ja ylhäältä päin tuleva viestintä (66 %) sekä työntekijöiden keskinäinen, vapaamuotoinen vertaiskeskustelu (75 %). Osa vastaajista mainitsi molemmat.

Kuvio 5. Päiväkotien henkilöstön kuvauksia poikkeustilanteen käsittelystä työyhteisössä keväällä 2020.

Vastaajista 34 ilmoitti työskentelevänsä päiväkodin johtajana. Heidänkin kertomansa mukaan poikkeustilanteen käsittely työyhteisössä tapahtui pääasiassa keskustelun kautta. Johtajista 31 mainitsi työntekijöiden kanssa keskustelun joko kokouksissa tai muulla tavalla, lisäksi 17 johtajana työskentelevää kertoi tehtäväkseen välittää ylemmältä taholta tulleita viestejä ja ohjeita työntekijöille. Vain kaksi johtajaa kertoi tämän kysymyksen vastauksissa muista työn organisoinnin keinoista, kuten työntekijöiden siirtämisestä etätöihin. Mainintojen vähäinen lukumäärä voi johtua kysymyksenasettelusta, jossa poikkeustilanteen ”käsittelyn” voi ajatella viittaavan nimenomaan vaikean aiheen käsittelyyn puhumalla. Muutenkaan kysymyksiä ei ollut räätälöity erikseen päiväkodin johtajana työskenteleville, vaan he vastasivat samoihin kysymyksiin kuin muutkin. Yksi vastaajista avasi päiväkodin johtajan roolia poikkeustilan aikana seuraavasti:

Olen pyrkinyt olemaan läsnä henkilökunnalle ja vietän mahdollisuuksien mukaan pitkän ”kahvitauon” jotta ehdin kohdata jokaisen työntekijän. Olen kuulolla ja muutama työntekijä on avoimesti kertonut pelkäävänsä tätä tilannetta. Etätöihin lähetin ensimmäiseksi riskiryhmään kuuluvat, myös pelokkaat. (Vastaus 367, huhtikuu.)

Varhaiskasvatuksen henkilöstö pohti myös oman työnsä merkitystä. Pällimmäinen tunne useimmissa vastauksissa oli epätietoisuus ja epävarmuus tulevasta, sillä tilanne oli kaikille uusi. Kokemukset työn merkityksestä ja sen muutoksesta voidaan aineiston perusteella jakaa kahteen osaan: ylpeyteen varhaiskasvatuksesta ja ahdistukseen siitä, ettei alan arvostus näy konkreettisesti. Myös mediassa käytiin keskustelua varhaiskasvatuksen merkityk-

sestä. Päiväkodeilla nähtiin erityisesti olevan työvoimapolitiittinen tehtävä, vanhempien työssäkäynnin mahdollistaminen, mutta sosiaalisen median keskusteluissa myös varhaiskasvatuksen pedagogiikan merkitystä korostettiin (Lastentarhamuseo 2020b). Osa työntekijöistä koki poikkeusjärjestelyt ja uudenlaiset työn tekemisen mallit myös positiivisina ja kykeni muuttamaan toimintatapojaan joustavasti. He kokivat työnsä merkityksellisenä ja tunsivat ylpeyttä omasta työstään.

Tilanne herättää epävarmuutta sekä ahdistusta kaikesta muutoksesta jota työntekoni on kokenut. Toisaalta tilanne on myös herättänyt ylpeyttä omasta opettajuudestani, koska olen kyennyt nopesti muuttamaan koko toimintatapani ja saanut etäeskarin lähtemään sujumaan. (Vastaus 46, maaliskuu.)

Toisenlaista näkökulmaa toivat vastaajat, jotka kuvasivat tunnetta työnsä arvostuksesta huomattavasti negatiivisemmin. Useissa vastauksissa käytettiin sotavertauksia ja varhaiskasvatuksen henkilökunta koettiin heitetyn ”tykinruuaksi”, ”etulinjaan” tai ”eturintamaan”. Suurimpana syynä tähän vaikuttaa olleen suojarusteiden puute (kasvomaskien ja -suojainten käyttöön ohjeistettiin ensimmäisiä kertoja vasta syksyllä 2020), koronatesteihin pääsemättömyys sekä se, että lapsilla oli edelleen oikeus osallistua varhaiskasvatukseen. Moni tunnusti pelkäävänsä omasta ja perheensä puolesta, sillä lähikontakteja oli päiväkodissa mahdotonta välttää. Toisaalta osa vastaajista pelkäsi – osittain aiheellisesti – varhaiskasvatukseen kohdistuvia lomautuksia.

Aluksi se herätti ahdistusta ja pelkoa. Tuntui, että olemme juurikin ns. ”eturintamassa”, ensimmäisinä vastaanottamassa virusta. Nyt tilanteeseen on jo hieman ”turtunut”, ja poikkeukselliseen arkeen töissä on jo alkanut tottua. On ollut myös ylpeyden tunnetta siitä, että olemme saaneet jatkaa tärkeän työn tekemistä. [...] (Vastaus 434, huhtikuu.)

Työtehtävissä tapahtuneita muutoksia

Covid-19-turvallisuusohjeistus aiheutti muutoksia päiväkodin hygieniakäytännöissä. Kysyttäessä poikkeustilan vaikutuksesta työtehtäviin 24 % vastaajista mainitsi lisääntyneet siivoustehtävät. Tämä on suoraan yhteydessä virallisiin ohjeisiin, joissa korostetaan hygienian ja siivouksen merkitystä. Etenkään vielä maaliskuun 2020 aikana ei tiedetty koronaviruksen leviämistavoista tarkasti, jolloin pintojen pyyhkiminen ja desinfiointi oli käsienspesun ohella yleinen taudintorjuntamenetelmä.

Kaikki koulut siirrettiin etäopetukseen 18.3.–14.5.2020 ja vaikka päiväkodit pysyivät yhä avoimina, kehoitettiin vanhempia pitämään lapset kotona, mikäli mahdollista. Näin ollen lapsimäärät päiväkodeissa vähenivät huomattavasti. Opetus- ja kulttuuriministeriö raportoi 7.4.2020 kuntakyselyn tuloksista, joiden mukaan kunnalliseen varhaiskasvatukseen osallistui sillä hetkellä 22 % ja esiopetukseen 16 % lapsista normaalitilanteeseen verrattuna (Opetus- ja kulttuuriministeriö 2020). Tämän tutkimuksen tulosten mukaan tämä aiheutti runsaasti muutoksia varhaiskasvatuksen henkilöstön työtehtäviin ja toimenkuviin – vastauksissa toistuvat sellaiset maininnat kuin ”on ollut aikaa” ja ”on ehtinyt”.

Siivouksen lisäksi aikaa riitti esimerkiksi toimintaympäristön järjestelyyn (15 % vastaajista). Henkilökunta käytti enemmän aikaa lasten varhaiskasvatussuunnitelmien kirjaamiseen ja niiden laatimiseen liittyviin puhelinkeskusteluihin vanhempien kanssa (26 %, tähän

sisältyvät myös maininnat tarkemmin määrittelemättömistä ”opettajien kirjallisista töistä”). 23 % vastaajista mainitsi käyttävänsä poikkeustilanteen aikana enemmän aikaa tulevan toiminnan suunnitteluun. Opettajien suunnittelu-aika, niin kutsuttu SAK-aika (suunnittelu, arviointi ja kehittäminen) lisääntyi, mikä mahdollisti pedagogiikan suunnittelun, varhaiskasvatussuunnitelmien teon ja vanhempien kanssa viestimisen.

Työtehtävissä tapahtuneet muutokset

Kuvio 6. Päiväkotien henkilöstön kuvauksia työtehtävissä tapahtuneista muutoksista keväällä 2020.

Työtehtävät ovat muuttuneet kahdessa viikossa melkoisesti. Leops-keskusteluja [lapsen esiopetuksen oppimissuunnitelma] on pidetty etäyhteyden avulla kasvatusten pidettävien keskustelujen sijasta. Lisäksi ryhmän toimintaa on tullut suunnitella eri näkökulmasta kuin ennen niin, että suunnitelmat palvelevat sekä paikalla olevia että kotona olevia lapsia. Lisäksi olen mukana luomassa etämateriaalia kunnan omalle sivustolle hyödyntäen vahvaa digipedagogista osaamistani. (Vastaus 260, maaliskuu.)

Toiminnan suunnittelun lisäksi mainittiin opetusmateriaalin valmistaminen (6 %), mihin ei vastaajien mukaan normaalioloissa riitä aika. Osa työnantajista mahdollisti myös etäopiskelun ja etänä toteutettuihin koulutuksiin osallistumisen sekä ammattikirjallisuuden lukemisen (7 %). 12 % vastaajista kiinnitti huomiota siihen, että koska lapsia oli paikalla vähemmän, ehdittiin heidän kanssaan toimia aiempaa enemmän. 7 %:lla vastaajista oli mahdollisuus tehdä etätöitä. Työtehtävissä tapahtuneita muutoksia etenkin ajankäytön näkökulmasta kuvaavat esimerkiksi seuraavat vastaukset:

Olemme ottaneet kaiken mahdollisen irti siitä, että voimme antaa näille välille lapsille kaikkemme. Tuokiot ovat olleet erittäin hyvin suunniteltuja ja valmisteltuja. Olemme esimerkiksi ehtineet ommella kaikkien kanssa ompelukoneella lasten suunnittelemaa pehmolelujä! Lisäksi olemme tehneet videoita ja materiaalia kotona oleville lapsille. Töissä ei oikeastaan ole ikinä ollut näin mukavaa, jos nyt pientä kuolemanpelkoa ja stressiä tulevasta ei lasketa mukaan. Toki on ikävä muita lapsia ja hieman huoli heistä. (Vastaus 56, maaliskuu.)

Teen enemmän kirjallisia töitä, esim. vasukirjauksia. Luen ammattikirjallisuutta sekä siivoin ryhmän kaappeja, kartoitin ryhmässä ja talossa olevaa opetusmateriaalia, korjaan leluja, rakennan oppimisympäristöä. (Vastaus 459, huhtikuu.)

Muutokset pedagogiikassa

Vaikka koronatilanne oli tavalla tai toisella osa jokaisen suomalaisperheen arkea, koronavirusta ja poikkeustilannetta käsiteltiin lasten kanssa hyvin vaihtelevasti. Vastausten tulkinassa tulee kuitenkin muistaa koronatilanteen vaihteleva ilmaantuvuus eri puolilla Suomea kevään 2020 aikana – toisilla alueilla aihe oli ajankohtaisempi kuin toisilla, vaikka kaikkia kuntia koskivatkin esimerkiksi samat etätyösuositukset.

Pedagogisessa toiminnassa eniten korostui aiheen liittäminen Varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden (Opetushallitus 2018) laaja-alaisen oppimisen osa-alueeseen ”itsestä huolehtiminen ja arjen taidot”, sillä yli puolet vastaajista (52 %) mainitsi erikseen käsienpesun opettamisen ja hygieniakasvatuksen ja osalla vastaajista se oli ainoa tapa käsitellä korona-aihetta lasten kanssa. Erityisesti alle 3-vuotiaiden ryhmässä korostui käsien pesun opettaminen ainoana tapana.

Tulosten mukaan vastaajista 35 % käsiteli aihetta lapsen mielenkiinnon kohteista liikkeelle lähtien, eli vastaamalla lasten esittämiin korona-aiheisiin kysymyksiin. Tähän prosenttilukuun sisältyvät sekä ne vastaukset, joissa keskustelu lähti myös aikuisen aloitteesta, että ne, jotka käsitelivät tilannetta vain, jos lapset nostivat sen itse esiin. Aikuisten aloitteesta aihetta käsiteltiin 28 % vastauksista. Huomionarvoista tuloksissa oli se, että 10 % vastaajista ilmoitti, ettei ole käsitellyt korona-aihetta lasten kanssa lainkaan. Mikäli näitä ei-vastauksia oli perusteltu, mainittiin lähes poikkeuksetta syyksi joko se, että lapset ovat vielä niin pieniä (alle 3-vuotiaiden ryhmät) tai se, ettei lapsia ollut ollut päiväkodissa lainkaan.

Vastaajista 20 % mainitsi keskustelun lisäksi jonkin muun pedagogisen tavan käsitellä koronatilannetta lasten kanssa. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden (Opetushallitus 2018) laaja-alaisen oppimisen aluetta ”itsestä huolehtiminen ja arjen taidot” integroitiin ilmaisun monien muotojen” tai ”tutkin ja toimin ympäristössäni” -oppimisen alueisiin. Esimerkkeinä mainittiin käsienpesulaulujen opettaminen tai lapsille suunnatun aiheeseen liittyvän videon katsominen, erilaisten kuvien ja kuvakorttien hyödyntäminen ja kuvataiteellinen työskentely.

Koska ryhmässäni lähes kaikki ovat maahanmuuttajataustaisia ja siksi ehkä aiheesta keskusteleminen on haastavaa tai mahdotonta, muutimme yhden leikkihuoneistamme nalle-sairaalaksi. Tämän avulla olemme voineet hoivata leikin avulla tukea lapsia. (Vastaus 407, toukokuu.)

Vaikka henkilökunnalla oli enemmän aikaa sellaisiin työtehtäviin, joihin normaalioloissa ei työaika riittä, oli heillä vastausten perusteella samaan aikaan kasvava huoli niistä lapsista, jotka jäivät poikkeustilanteen vuoksi pois päiväkodista. Perusopetus siirtyi maaliskuussa 2020 pääosin etäopetukseen, mutta varhaiskasvatuksesta pois jääneille lapsille ei ollut velvollisuutta järjestää mitään toimintaa. Samaan aikaan alettiin keskustella siitä, mitä on etäpedagogiikka varhaiskasvatuksessa. Osa päiväkodeista alkoi toteuttaa niin sanottua ”etä-varhaiskasvatusta”, jonka toimintatavat luotiin pääasiassa päiväkoti- ja kuntakohtaisesti. Mallia otettiin koulujen etäopetuksesta. Esiopetusryhmät antoivat ”eskaritehtäviään” kotona tehtäviksi, varhaiskasvatuksen puolella vastaajat käyttivät esimerkiksi termejä toimintavinkit ja perheille jaettavat ideat.

Facebookin Varhaiskasvatuksen opettajat -ryhmässä käydyissä korona-aiheisissa keskusteluissa alettiin heti poikkeusolojen alussa kysellä ideoita ja ajatuksia perheille jaettavista etätehtävistä, ja keskustelua käytiin läpi kevään (Lastentarhamuseo 2020b). Facebookryhmä ja muut mahdolliset sosiaalisen median kanavat mahdollistivat toimintatavoista keskustelun myös kuntarajojen yli.

Vastaajista 43 % mainitsi perheille jaettavat toimintavinkit, etätehtävät ja ideat. 5 % ilmoitti olleensa videoyhteydessä lapsiin erilaisten sovellusten, kuten Microsoft Teamsin välityksellä. Tehtävien ja toimintavinkkien lisäksi esimerkiksi lauluhetkiä videoitiin ja jaettiin kotona oleville perheille katsottavaksi.

Alkuun kun lapsia oli enemmän poissa, opettaja oli yhteydessä kaikkiin vähintään kerran viikossa puhelimitse, koska lapset ovat eskareita joten tässä menttiin vähän samoilla ohjeilla kuin varmasti koulussa. Sittemmin käyttöön tuli teams jolla oltiin yhteydessä. Myös sähköpostia on mennyt tiuhempaan vanhemmille kuin normaalisti. Teams-kokouksissa on pidetty loruja, arvoitusta, kyselyt kuulumisia ja mitä ovat tehneet. Sähköpostilla on mennyt tehtäviä (esim. suunnistusta ja liikuntabingo) ja kerrottu alla mainituista mahdollisuuksista, myös uudet ohjeistukset ja kaikki muu päiväkotiin liittyvä info (esim. lomat). Lisäksi ikkunoihin on tehty erilaisia tehtäviä ja ulko-ovien vieressä oleviin nauloihin jätetty tehtävä paketteja, joita on saanut hakea kotiin. (Vastaus 567, toukokuu.)

Yhteydenpito ja etävarhaiskasvatus poikkeusaikana oli usein myös vuorovaikutteista, vaikkei reaaliaikaista videoyhteyttä olisikaan ollut. Perheet lähettivät lasten kuvia ja terveisiä päiväkotiin ja siihen heitä myös kannustettiin. Toimintavinkit ja muun materiaalin käyttö oli perheille vapaaehtoista eikä niiden hyödyntämistä erikseen tarkistettu, mutta vastaajat pitivät tärkeänä, että yhteys lapsiin ja perheisiin säilyi poikkeustilasta huolimatta. Mikäli jostain perheestä ei vähään aikaan kuulunut, heihin oltiin yhteydessä.

Vastauksista voi päätellä, ettei mitään yleistä ohjeistusta etävarhaiskasvatukseen tai etäpedagogiikkaan ollut, vaan jokainen päiväkoti ja ryhmä kehitti itse omat käytäntönsä. Etävarhaiskasvatus oli ennestään tuntematon käsite, jonka sisältö piti jokaisen luoda tyhjästä. Perusopetuksen puolella hyödynnettyjä toimintatapoja pyrittiin soveltamaan myös varhaiskasvatukseen. Etävarhaiskasvatukseen voidaan nähdä jakautuneen keväällä 2020 kahdenlaiseen toimintatapaan: analogiseen ja digitaaliseen toimintaan. Osa ryhmistä toimi analogisesti kooten konkreettisia, paperisia tehtävä- ja askartelupaketteja päiväkodin ovelta noudettavaksi. Analoginen toiminta toimi myös muistutuksena päiväkodin olemassaolosta ja lapsen kuulumisesta joukkoon, vaikkei toiminta välttämättä ollutkaan vuorovaikutteista.

Digitaalinen toiminta oli pedagogiikkaa digitaalisten välineiden avulla – tässä oli havaittavissa suurta vaihtelua käytetyissä menetelmissä. Puhelin- ja sähköpostiyhteydet olivat edelleen laajasti käytössä, mutta niiden rinnalla viestittiin sekä pikaviestisovelluksilla (WhatsApp) että päiväkotien omilla yhteydenpitosovelluksilla, kuten koulun puolelta tutulla Wilma-sovelluksella. Pedagogiseen käyttöön valjastettiin myös sosiaalista mediaa, kuten Facebookia, Instagramia ja YouTubea. Vastauksista käy kuitenkin ilmi, että kaikkialla näitä sovelluksia ei ollut käytössä ja joissain päiväkodeissa niiden käyttö kiellettiin, todennäköisesti tietosuojasyiden ja muiden kaupunkien linjausten takia. Kuten eräs vastaaja toukuussa 2020 kirjoitti, videopuheluita olisi haluttu järjestää, mutta ajatus hylättiin, kun WhatsApp-sovelluksen käyttö kiellettiin (vastaus 572). Vaihtelevista käytännöistä ja haasteista kertovat seuraavat vastaukset:

Heti poikkeusolojen alusta korostettiin, ettei ryhmät tai edes päiväkoti saa tiedottaa perheitä, vaan sen hoiti ylempät tahot. Nyt parin viikon jälkeen olemme kuitenkin lähettäneet vanhemmille verkossa ja tekstiviestillä pari tiedotetta. (Vastaus 393, huhtikuu.)

Olemme tehneet kaksi videotervehdystä, jossa on meidän päiväkodin vo [varhaiskasvatuksen opettaja] sekä toisen päiväkodin vo. Ongelmana on, että meillä ei ole, millä video saataisiin eteenpäin eikä kaupunki ole valmis luopumaan mistään asetuksistaan. Meidän päiväkodin huoltajat ovat esimerkiksi muodostaneet oman ryhmän wa [WhatsApp], mutta työntäjän kanta on, ettei se ole kaupungin tiedotuskanava. Ihmettelen, miksei sitä tässä tilanteessa voisi käyttää. YouTube on selvityksen alla, mutta siitäkään ei ole mitään kuulunut viikkoon. Sähköposti meillä on käytössä, mutta videot ovat liian isoja liittää siihen. (Vastaus 262, maaliskuu.)

Vastaajista 7 % ilmoitti, etteivät he olleet olleet yhteydessä perheisiin tai lapsiin, jotka olivat jääneet tilanteen vuoksi pois päiväkodista. Tätä voi selittää myös se, että vastaajat ovat ymmärtäneet kysymyksen siten, että ovatko he itse henkilökohtaisesti olleet yhteydessä – saattaa olla, että joku muu ryhmän työntekijöistä on hoitanut yhteydenpidon. Tässä yhteydessä on huomioitava eri vastausajankohdat, sillä esimerkiksi maaliskuussa tulleissa vastauksia yhteyttä ei välttämättä ollut vielä ehditty pitää. Toisaalta vielä kesäkuussa tulleessa vastauksessakin todetaan, että ”käytännössä yhteydenpito on ollut pelkästään tiedotuspohjaista” (vastaus 587, kesäkuu).

Johtopäätökset ja pohdinta

Tutkimustulosten perusteella varhaiskasvatuksen työntekijät kokivat keväällä 2020, että koronapandemian aikaiset poikkeusolot aiheuttivat muutoksia heidän työhönsä ja työnkuviinsa. Muutosprosessit työyhteisöissä edellyttävät johtamista ja dialogia sekä päiväkodin tasolla että pienemmissä työntekijätiimeissä (Fonsén ym. 2018). Vaikka kyseessä ei keväällä 2020 ollut suunniteltu saati haluttu toimintatapojen muutosprosessi, voidaan kriisistä ulospääsyyntä nähdä pätevä osittain samat lainalaisuudet. Esimerkiksi selkeät rakenteet keskustelulle ja säännölliset kokoukset on nähty tärkeinä välineinä toimintakulttuurin kehittämisessä (Fonsén ym. 2018). Tutkimusaineiston valossa osa päiväkodeista onnistui tässä keväällä 2020 paremmin kuin toiset, mistä kertovat muun muassa vaihtelevat käytännöt siinä, miten poikkeustilannetta työyhteisössä käsiteltiin. Varhaiskasvatuksessa johtajalla on

valta ja vastuu luoda esimerkiksi toimivat kokouskäytännöt myös normaalioloissa, minkä vuoksi päiväkotien sisäiset toimintatavat voivat vaihdella päiväkodeissa eri puolilla maata. Näin ollen päiväkotien, johtajien ja työntekijöiden valmius reagoida muutosprosessia kehittäväällä tavalla myös yllättävissä poikkeusoloissa vaihtelee.

Varhaiskasvatuksen toimintakulttuuri muuntuu normaalioloissakin jatkuvasti erilaisten rakenteellisten muutosten ja yksittäisten työntekijöiden mukana (ks. Ahonen 2017), ja koronaviruksen aiheuttama poikkeusaika on ollut varhaiskasvatuksessa tavallista suurempi muutostekijä. Ylemmiltä tahoilta tulevat poikkeusajan järjestelyjä koskevat tiedotteet vaihtelivat nopeasti, eikä ajankohtaisin tieto vaikuttanut aina tavoittavan lapsiryhmissä työskentelevää henkilöstöä. Vaihtelevat kokous- ja tiedotuskäytännöt sekä työntekijöiden pohdinat etäpedagogiikan toteuttamisesta kertovat haasteista johtamisen saralla. Päiväkotien johtajat jakoivat ylemmiltä tahoilta tulleita tiedotteita alaisilleen, ja joissain päiväkodeissa tämä koettiin ainoana tiedotusväylänä. Tutkimusaineistossa korostui vastaajien epävarmuus uuden tilanteen edessä. Myös Virtapuron (2006, 127) mukaan muutostilanteissa passiiviseen vastaanottajan rooliin jätetty henkilö kokee helposti epävarmuutta ja tulevaisuudenpelkoa. Onnistunut toimintakulttuuri edellyttää sitoutuneisuutta ja osallistumista yhteiseen tehtävään ja tavoitteeseen, jonka saavuttamisessa osallisuudella ja neuvotteluprosesseilla on oleellinen merkitys (Karila & Nummenmaa 2006).

Osassa päiväkodeista koronatilannetta käytiin läpi henkilöstön omissa työ- ja vapaa-ajan keskusteluissa joko kasvotusten tai viestisovelluksilla, ja osa vastaajista kertoi tämän aiheuttaneen lisästressiä. Mikäli ajankohtainen informaatio ja toimintaohjeet olisi annettu heille suoraan ja selkeästi sekä käyty yhteisesti ja hallitusti läpi työntekijöiden ajatuksia tilanteesta, olisi se saattanut vähentää tarvetta puida asiaa ja toimenpiteitä enää vapaa-aikalla. Poikkeustilanteisiin varautumisessa havaittiin siis kehitettävää johtajuudessa käytäntöyhteisöjen toimivuutta parantavalla tasolla.

Myös päiväkotien johtajien työnkuvissa tapahtui muutoksia. Ylemmiltä tahoilta tulevat ohjeet ja vaatimukset aiheuttavat normaalioloissakin haasteita päivittäisjohtamisessa, eikä aikaa tahdo riittää pedagogiikan kehittämiseen. Varhaiskasvatuksessa pedagogisella johtajuudella tarkoitetaan sekä koko toimintakulttuurin että henkilöstön oppimisen johtamista. (Fonsén & Parrila 2017.) Helsingin yliopiston Korona tuli kylään -tutkimushanke raportoi myös päiväkodin johtajien työnkuvan muutoksesta korona-aikana. Sen mukaan johtajan työssä korostuivat aiempaa enemmän henkilöstöjohtaminen, työn organisointi ja koronaohjeistuksiin liittyvä työ (Nurhonen, Chydenius & Lipponen 2021).

Korona tuli kylään -hankkeen tulokset ovat linjassa tämän tutkimuksen tulosten kanssa: varhaiskasvatuksen henkilöstön työtehtävien muutokset ovat vaatineet uudenlaista työn organisointia ja vaihtelevat ohjeistukset ovat kuormittaneet niin johtajia kuin muutakin henkilöstöä. Lastentarhamuseon kyselyyn vastanneet kertoivat, että nyt oli aikaa esimerkiksi ammattikirjallisuuden lukemiseen ja varhaiskasvatussuunnitelmiin perehtymiseen. Korona tuli kylään -tutkimushankkeessa päiväkotien johtajat kertovat ohjanneensa työntekijät juuri näihin tehtäviin silloin, kun lapsia oli varhaiskasvatuksessa vähemmän (Nurhonen, Chydenius & Lipponen 2021). Fogarty (2020) nostaa esiin neljä toisiinsa kietoutuvaa näkökulmaa, joiden kautta varhaiskasvatuksen johtajat voivat käytännössä selvittää esimerkiksi koronapandemian aiheuttamasta kriisistä: rauhoittava ilmapiiri ja ihmissuhteet, selkeä viestintä kaikkiin suuntiin, jatkuva uteliaisuus ja halu oppia sekä kaikista näistä muodostuva uutta mahdollistava ympäristö.

Kansallisen koulutuksen arviointikeskuksen tuottamassa varhaiskasvatuksen laadun arvioinnissa huomautettiin, että laatua lisäävää varhaiskasvatussuunnitelman toteuttamista estävät esimerkiksi työajan riittämättömyys, henkilökunnan vaihtuvuus ja lasten epäsään-

nölliset hoitoajat (Repo ym. 2019). Keväällä 2020 varhaiskasvatukseen osallistui huomattavasti vähemmän lapsia kuin normaalisti. Toisaalta tällä koettiin olevan positiivisia vaikutuksia: yksittäisille lapsille oli enemmän aikaa. Toisaalta pedagogiikan suunnitteluun tuli uudenlaisia ulottuvuuksia etävarhaiskasvatuksen myötä, mikä nähtiin sekä haasteellisena että palkitsevana. Aiemmin tehdyt suunnitelmat ja lasten yksilöllisten varhaiskasvatussuunnitelmien huomioimisen tavat muuttuivat täysin.

Tutkimuksemme tuloksista käy ilmi, että kun mitään yleistä ohjeistusta etävarhaiskasvatukseen tai etäpedagogiikkaan ei ollut, jokainen päiväkotikoti kehitti itse omat käytäntönsä. Etävarhaiskasvatus oli päiväkodista riippuen analogista tai digitaalista. Kaikkialla digitaalisia sovelluksia ei ollut käytössä ja joissain päiväkodeissa niiden käyttö kiellettiin. Joissain päiväkodeissa materiaalia ehdittiin tuottaa, mutta kävi ilmi, ettei sen jakamiseksi ollut mitään kanavaa. Niinpä työntekijät joutuivat ratkomaan teknisiä haasteita samaan aikaan, kun huolehtivat materiaalien pedagogisista sisällöistä ja mahdollisesti päiväkodissa läsnä olevien lasten varhaiskasvatuksesta. Tulosten perusteella varhaiskasvatuksen etäpedagogiikan toteuttamisessa olisi vielä paljon kehitettävää esimerkiksi suorien vuorovaikutteisten videoyhteyksien mahdollistamiseksi päiväkodeista koteihin, mikä olisi tutkimusten mukaan toimivin etäpedagogiikan muoto varhaiskasvatusikäisillä lapsilla (vrt. Lau & Lee 2020; Wang ym. 2020; Kim 2020).

Varhaiskasvatuksen työntekijät joutuivat tekemään keväällä 2020 nopeita, itsenäisiä päätöksiä osittain ilman tukea. Valtakunnallinen suositus siitä, että lapset pysyisivät kotona mahdollisuuksien mukaan, tuli yllättäen, eivätkä kunnat ehtineet sopia käytännöistä etukäteen, saati laatia tarkempia toimintaohjeita. Etävarhaiskasvatusta ei käsitteenä virallisesti edes ollut. Varhaiskasvatuksen etäopetuskäytännöt ja toiminta-ajatukset levisivät osittain sosiaalisen median kautta ja opettajien itsensä ideoimina.

Käytäntö aiheutti usein haasteita, vaikka opetuksen pedagoginen puoli olisi ollut hallussa. Varhaiskasvatuksen opettajat joutuivat tekemään digiloikan ilman ohjausta tai välttämättä edes välineitä. Moni kyselyyn vastannut kertoi, että heidän ehdotuksiaan digitaalisista alustoista ei hyväksytty, eikä tilalle osoitettu mitään korvaavaa keinoa tai alustaa. Johtopäätöksenä voidaankin todeta, että varhaiskasvatuksen kentällä on tarpeellista kehittää yhteisiä teknologisia oppimisen alustoja ja antaa varhaiskasvatuksen opettajille ohjausta ja välineitä etäpedagogiikan toteuttamiseksi.

Tutkimuksen luotettavuutta arvioitaessa tulee huomioida koronatilanteen vaihtelu ja tutkimusaineiston keräysaika. Ensimmäiset vastaukset kirjoitettiin heti poikkeusolojen alkaessa maaliskuussa 2020, jolloin tulevasta ei ollut tietoa. Viimeinen vastaus tuli kesäkuussa 2020, jolloin koronatilanne oli jo selvästi rauhoittunut. Suurin osa vastauksista kerättiin maaliskuusta–huhtikuun aikana, mikä vaikuttaa tulosten analysointiin. Jos henkilö on vastannut tietyllä tavalla maaliskuussa, on tilanne voinut saman asian suhteen olla aivan toisenlainen toukokuussa.

Tutkimuksentekoon on vaikuttanut myös se, että aineistoa ei ole kerätty nimenomaan tätä tutkimusta varten. Käytännön haasteita tutkimukselle aiheuttivat esimerkiksi taustatietokentät, jotka olivat monivalintakysymysten sijaan avoimia vastauskenttiä. Näin ollen esimerkiksi vastaajien tavat ilmoittaa koulutustaustansa olivat hyvin vaihtelevia ja epäyhtenäisiä ja estivät niiden luotettavan vertailun avoimiin vastauksiin.

Tutkimusaineiston etuna voidaan nähdä se, että vastaajat edustavat melko tasaisesti koko Suomea. Vastaajia oli kaikista työntekijäryhmistä ja he työskentelivät kaiken ikäisten lasten parissa. Tästä syystä aineisto on monipuolinen yleiskatsaus varhaiskasvatuksen henkilöstön kokemuksiin kevään 2020 aikana. Voidaan kuitenkin ajatella, että kyselyyn ovat vastanneet vain ne, jotka ovat kokeneet haluavansa sanoa aiheesta jotain – joko positiivista

tai negatiivista. Suurta vastaajajoukkoa etenkin maalis–huhtikuussa selittänee osittain se, että koronatilanne oli kyselyn aloitushetkellä hyvin akuutti ja varhaiskasvatuksen henkilöstö huolissaan omasta työstään ja terveydestään. Heillä vaikuttaa olleen tarve jakaa tunteitaan ja ajatuksiaan jollekin.

Lopuksi

Koronapandemian aikaiset kokemukset ovat Euroopan komission raportin (EU 2021) mukaan vahvistaneet, että koulutuksella on olennainen yhteiskunnallinen rooli. Hyvin toimivat koulutusjärjestelmät ovat perheille tärkeitä, ja ne tukevat oppilaiden ja opettajien hyvinvointia (EU 2021, 17).

Tutkimuksen yhteydessä nousee esiin kysymys varhaiskasvatuksen tasalaatuisuudesta. Tulosten mukaan sekä pedagogiset että arjen käytännöt vaihtelivat keväällä laajasti päiväkodeittain ja aiheuttivat monenlaisia muutoksia varhaiskasvatustyöhön. Tämä on ymmärrettävää tilanteen poikkeuksellisuuden vuoksi, mutta tulevaisuuden varalle olisi tarpeen kehittää varhaiskasvatuksen kriisijohtamista ja luoda yhteisiä käytäntöjä, jotta taataan jokaisen lapsen oikeus laadukkaaseen varhaiskasvatukseen.

Visnjic-Jevtic, Nagy, Ozturk, Şahin-Sak, Paz-Albo, Toran ja Sánchez-Pérez (2021) tarkastelivat viiden maan (Australia, Kroatia, Unkari, Espanja ja Turkki) koronapandemian aikaisia linjauksia, haasteita ja ratkaisuja varhaiskasvatuksessa. Heidän tutkimustulostensa mukaan lapsen edun ensisijaisuus koulutuspoliittisissa linjauksissa, ekososiaalisen oikeudenmukaisuuden rakentaminen sekä opettajankoulutuksen kehittäminen kriisienhallintaan helpottaisivat tulevaisuudessa edessä olevien kriisien voittamista.

Jaamme Visnjic-Jevticin tutkimusryhmän (Visnjic-Jevtic ym. 2021) huolen lasten tasa-vertaisesta mahdollisuudesta osallistua varhaiskasvatukseen pandemian aikana. Myös Suomessa on tarkasteltava kriittisesti, miten lasten tasa-arvo toteutuu poikkeusaikana, mikäli osa lapsista osallistuu varhaiskasvatukseen normaalisti ja osa on kotona etävarhaiskasvatuksen parissa tai kokonaan vailla varhaiskasvatusta ja vertaiskontakteja.

Jatkossa olisikin hyvä kerätä tietoa lasten varhaiskasvatukseen liittyvistä kokemuksista ja ajatuksista tänä poikkeuksellisena aikana. Lastentarhamuseon toteuttamassa nykydokumentointihankkeessa verkkokysely toimi myös tutkimuksen kannalta hyvänä tiedonkeruutapana. Kyselyn avulla saatiin suoraa tietoa varhaiskasvatuksen kentältä koronapandemian mukanaan tuomista ensihaasteista ja toisaalta uusista, luovista ratkaisuista ja kehittämisen kohteista, jotka dokumentoidaan ja tallennetaan museokokoelmiin tulevia sukupolvia ja varhaiskasvatuksen alan tutkijoita varten.

Lähteet

Lastentarhamuseo 2020a. *Koronaviruksen vaikutukset päiväkotien arkeen keväällä 2020 -kyselyaineisto*. Ebeneser-säätiön arkisto, nykydokumentointikokoelma, koronatalennus.
Lastentarhamuseo 2020b. *Anonyymia nykydokumentointia Facebookin Varhaiskasvatuksen opettajat -ryhmästä*. Ebeneser-säätiön arkisto, nykydokumentointikokoelma, koronatalennus.

Kirjallisuus

- Ahonen, Liisa 2017. *Vasun käyttöopas*. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Braun, Virginia & Clarke, Victoria 2006. Using thematic analysis in psychology. *Qualitative Research in Psychology* 3 (2), 77–101. <https://doi.org/10.1191/1478088706qp063oa>
- Coombs, W. Timothy 2007. *Ongoing crisis communication. Planning, managing and responding*. London: Sage.
- Dayal, Hem Chand & Tiko, Lavinia 2020. When are we going to have the real school? A case study of early childhood education and care teachers' experiences surrounding education during the COVID-19 pandemic. *Australasian Journal of Early Childhood* 45 (4), 336–347. <https://doi.org/10.1177/1836939120966085>
- Elo, Satu & Kyngäs, Helvi 2008. The qualitative content analysis process. *Journal of Advanced Nursing* 62 (1), 107–115. <https://doi.org/10.1111/j.1365-2648.2007.04569.x>
- EU, European Union 2021. *Education and training monitor 2021*. Finland. Luxembourg: Publications Office of the European Union [www-lähde]. < <https://op.europa.eu/s/vdto> > (Luettu 11.12.2021).
- Fogarty, Lewis 2020. Leading in the early childhood education and care sector in England during a pandemic: Reality, relationships and ruminations. *International Studies in Educational Administration* 48 (3), 45–51.
- Fonsén, Elina, Heikka, Johanna, Hjelt, Hanna, Eskelinen, Mervi & Riekkola, Annika 2018. Osallisuutta edistävä toimintakulttuurin arviointi ja kehittäminen – Case Yliskylä. Teoksessa Kangas, Jonna, Vlasov, Janniina, Fonsén, Elina & Heikka, Johanna (toim.), *Osallisuuden pedagogiikkaa varhaiskasvatuksessa 2 – Suunnittelu, toteuttaminen ja kehittäminen*. Suomen varhaiskasvatus ry, 168–187.
- Fonsén, Elina & Parrila, Sanna 2017. Johtajuuden käsitteet ja lähtökohdat. Teoksessa Parrila, Sanna & Fonsén, Elina (toim.), *Varhaiskasvatuksen pedagoginen johtajuus. Käsikirja käytännön työhön*. Jyväskylä: PS-kustannus, 23–41.
- Frost, Benjamin & Schoen, Stefan 2004. Viable communities within organizational contexts: Creating and sustaining viability in communities of practice at Siemens AG. Teoksessa Hildreth, Paul & Kimble, Chris (toim.), *Knowledge networks: Innovation through communities of practice*. Hershey: Idea Group Publishing, 133–141. <https://doi.org/10.4018/978-1-59140-200-8.ch012>
- Gupta, Sonia & Jawanda, Manveen Kaur 2020. The impacts of COVID-19 on children. *Acta Paediatrica* 109 (11), 2181–2183. <https://doi.org/10.1111/apa.15484>
- Hakala, Salli 2011. Kriisien maailma – analyttinen katsaus kriisitutkimukseen. *Media & viestintä* 34 (2), 68–81 [www-lähde]. < <https://journal.fi/mediaviestinta/article/view/62910> > (Luettu 7.12.2021).
- Huhtala, Hannele & Hakala, Salli 2007. *Kriisi ja viestintä. Yhteiskunnallisten kriisien johtaminen julkisuudessa*. Helsinki: Gaudeamus.
- Hujala, Eeva, Fonsén, Elina & Vlasov, Janniina 2020. Varhaiskasvatuksen laadunarviointi ja pedagoginen kehittäminen. Teoksessa Hujala, Eeva & Turja, Leena (toim.), *Varhaiskasvatuksen käsikirja*. Jyväskylä: PS-kustannus, 321–335.
- Jin, Yan, Liu, Brooke Fisher & Austin, Lucinda L. 2014. Examining the role of social media in effective crisis management: The effects of crisis origin, information form, and source on publics' crisis responses. *Communication research* 41 (1), 74–94. <https://doi.org/10.1177/0093650211423918>

- Karila, Kirsti & Nummenmaa, Anna Raija 2006. Kasvatusvuorovaikutus ja yhteisöllinen työskentely. Teoksessa Karila, Kirsti, Alasuutari, Maarit, Hännikäinen, Maritta, Nummenmaa Anna Raija & Rasku-Puttonen, Helena (toim.), *Kasvatusvuorovaikutus*. Tampere: Vastapaino, 34–50.
- Karvi, Kansallinen koulutuksen arviointikeskus 2019. *Tilastoraportti varhaiskasvatuksen järjestämisestä (2019)*. Helsinki: Kansallinen koulutuksen arviointikeskus Karvi [www-lähde]. < https://karvi.fi/wp-content/uploads/2019/09/Karvi_vaka_tilastoraportti_2019-1.pdf > (Luettu 21.1.2022).
- Kim, Jinyoung 2020. Learning and teaching online during Covid-19: Experiences of student teachers in an early childhood education practicum. *International Journal of Early Childhood* 52 (2), 145–158. <https://doi.org/10.1007/s13158-020-00272-6>
- Kruszewska, Aleksandra, Nazaruk, Stanisława & Szewczyk, Karolina 2020. Polish teachers of early education in the face of distance learning during the COVID-19 pandemic – the difficulties experienced and suggestions for the future. *Education 3–13*, 50 (3), 1–12. <https://doi.org/10.1080/03004279.2020.1849346>
- Lastentarhamuseo 2020c. *Lastentarhamuseon kokoelmapoliittinen ohjelma vuosille 2021–2023*. Helsinki: Ebeneser-säätiö.
- Lau, Eva Yi Hung & Lee, Kerry 2020. Parents' views on young children's distance learning and screen time during COVID-19 class suspension in Hong Kong. *Early Education and Development* 32 (6), 863–880. <https://doi.org/10.1080/10409289.2020.1843925>
- Logan, Helen, McFarland, Laura, Cumming, Tamara & Wong, Sandie 2021. Supporting educator well-being during the COVID-19 pandemic: A case study of leadership in early childhood education and care organisations. *Australasian Journal of Early Childhood* 46 (4), 309–321. <https://doi.org/10.1177/18369391211040940>
- Mörttinen, Matti 2021. *Valtioneuvoston ydin kriisitilanteessa. Covid-19-pandemian paineet suomalaiselle päätöksenteolle*. Muistio. SITRA [www-lähde]. < <https://media.sitra.fi/2021/01/13105819/valtioneuvoston-ydin-kriisitilanteessa.pdf> > (Luettu 3.12.2021).
- Nurhonen, Linda, Chydenius, Heidi & Lipponen, Lasse 2021. *Korona tuli kylään -tutkimushankkeen loppuraportti: Koronakriisin vaikutuksia varhaiskasvatukseen*. Helsingin yliopisto [www-lähde]. < https://tuhat.helsinki.fi/ws/portalfiles/portal/163983646/Korona_tuli_kylyaan_tutkimushankkeen_loppuraportti.pdf > (Luettu 16.6.2021).
- Opetushallitus 2018. *Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet*. Määräykset ja ohjeet 2018:3a. Helsinki: Opetushallitus [www-lähde]. < <https://www.oph.fi/fi/koulutus-ja-tutkinnot/varhaiskasvatussuunnitelmien-perusteet> > (Luettu 18.12.2020).
- Opetushallitus 2016. *Esiopetuksen opetussuunnitelman perusteet*. Määräykset ja ohjeet 2016:1. Helsinki: Opetushallitus [www-lähde]. < <https://www.oph.fi/fi/koulutus-ja-tutkinnot/esiopetuksen-opetussuunnitelmien-perusteet> > (Luettu 18.12.2020).
- Opetus- ja kulttuuriministeriö 2020. *Kuntakysely: Kuntien järjestämään varhaiskasvatukseen osallistuu keskimäärin 22 prosenttia lapsista, 1.–3. luokkien lähiopetukseen 9 prosenttia*. Julkaistu 7.4.2020. Helsinki: Opetus- ja kulttuuriministeriö [www-lähde]. < <https://minedu.fi/-/kuntakysely-kuntien-jarjestamaan-varhaiskasvatukseen-osallistuu-keskimaarin-22-prosenttia-lapsista-1-3-luokkien-lahiopetukseen-9-prosenttia> > (Luettu 20.8.2021).
- Perry, Ronald W. 2007. What is a disaster? Teoksessa Rodriguez, Havidán, Quarantelli, Enrico L. & Dynes, Russell R. (toim.), *Handbook of disaster research*. New York: Springer, 1–15.
- Repo, Laura, Paananen, Maiju, Eskelinen, Mervi, Mattila, Virpi, Lerkkanen, Marja-Kristiina, Gammelgård, Lillemor, Ulvinen, Jyrki, Marjanen, Jukka, Kivistö, Anne & Hjelt,

- Hanna 2019. *Varhaiskasvatuksen laatu arjessa. Varhaiskasvatussuunnitelmien toteutuminen päiväkodeissa ja perhepäivähoidossa*. Helsinki: Kansallinen koulutuksen arviointikeskus KARVI. Julkaisut 15:2019.
- Santos, Dilvani O. & de Lacerda, Clara M. S. 2020. The impact of COVID-19 pandemic on early childhood education and comorbidities in Brazil: *Challenges and perspectives*. *Creative Education* 11 (10), 1947–1961. <https://doi.org/10.4236/ce.2020.1110142>
- Schreier, Margrit 2012. *Qualitative content analysis in practice*. London: SAGE Publications.
- Seeger, Matthew W., Ulmer, Robert R., Novak, Julie M. & Sellnow, Timothy 2005. Post-crisis discourse and organizational change, failure and renewal. *Journal of Organizational Change Management* 18 (1), 78–95. <https://doi.org/10.1108/09534810510579869>
- Sipola, Timo 2020. *Leikkejä, satutuokioita ja metsäretkiä – vaikka etävarhaiskasvatusta ei ole pakko järjestää, siitä on lapselle iso hyöty*. Yle Uutiset 4.5.2020 [www-lähde]. < <https://yle.fi/uutiset/3-11330386> > (Luettu 10.5.2020).
- Solekhah, Heny 2020. Distance learning of Indonesian early childhood education (PAUD) during the Covid-19 Pandemic. *International Journal of Emerging Issues in Early Childhood Education* 2 (2), 105–115. <https://doi.org/10.31098/ijeiece.v2i2.409>
- STM 2012. *Kansallinen varautumissuunnitelma influenssapandemiaa varten*. Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 2012:9. Helsinki: STM [www-lähde]. < <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-00-3347-7> > (Luettu 10.12.2021).
- Sumiala, Johanna 2011. Circulating communities online: The case of the Kauhajoki school shooting. *M/C Journal* 14 (2). <https://doi.org/10.5204/mcj.321>
- Sumiala, Johanna 2009. *Koulusurmat ja medioidut kuoleman rituaalit*. Kulttuurintutkimus 26 (2–3).
- TAKO, Tallennus- ja kokoelmayhteistyöverkosto 2020. *Koronadokumentointi*. Verkkosivu, Takoverkosto [www-lähde]. < <https://takoverkosto.fi/fi/nykydokumentointi/yhteistallennukset/koronadokumentointi> > (Luettu 9.12.2020).
- Tielinen, Janne 2015. *Uskalla valita. Nykydokumentointi – se noteeraa ja se noteerataan*. Museualan teemapäivät. Kooste aamiaiskeskustelusta 25.9.2015. Helsinki: Museovirasto [www-lähde]. < https://www.museovirasto.fi/uploads/Museualan_kehittaminen/nykydokumentointi-2015.pdf > (Luettu 18.12.2020).
- Tikka, Minttu, Hakala, Salli & Pedak, Maarit 2010. *Kriisi, SPR ja mediayhteiskunta. Suomen Punaisen Ristin organisoituminen kotimaisissa kriiseissä*. Viestinnän tutkimuskeskus CRC 1/2010. Helsinki: Helsingin yliopisto.
- Varhaiskasvatuslaki 2018. 540/2018. Annettu Helsingissä 13.7.2018 [www-lähde]. < <https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2018/20180540> > (Luettu 17.6.2020).
- Valtioneuvosto 2018. *Valtioneuvoston asetus varhaiskasvatuksesta*. Annettu Helsingissä 23.8.2018 [www-lähde]. < <https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2018/20180753> > (Luettu 17.6.2020).
- Valtioneuvosto 2019. *Valtioneuvoston asetus varhaiskasvatuksesta annetun valtioneuvoston asetuksen 1 §:n muuttamisesta*. Annettu Helsingissä 30.12.2019. [www-lähde] < <https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2019/20191586> > (Luettu 18.6.2021).
- Virtapuro, Meri 2006. Muutoksen kohtaaminen – Miten motivoida ja sitouttaa henkilöstö muutosprosessiin ja uudelleenlaiseen toimintatapaan? Teoksessa Sundvik, Lilli (toim.), *Toimiva työyhteisö – Esimiehen haasteet ja ratkaisut*. Helsinki: Edita Prima Oy, 119–150.

- Visnjic-Jevtic, Adrijana, Nagy, Anikó Varga, Ozturk, Gulsah, Şahin-Sak, İkbal Tuba, Paz-Albo, Jesús, Toran, Mehmet, & Sánchez-Pérez, Noelia 2021. Policies and practices of early childhood education and care during the COVID-19 pandemic: Perspectives from five countries. *Journal of Childhood, Education & Society* 2 (2), 200–216. <https://doi.org/10.37291/2717638X.202122114>
- VNK 2010. *Varautuminen ja kokonaisturvallisuus*. Komiteamietintö. Valtioneuvoston kanslian julkaisusarja 21/2010. VKN: Helsinki [www-lähde]. < <https://vm.fi/en/publication?pubid=3101> > (Luettu 10.12.2021).
- Vlasov, Janniina, Salminen, Jenni, Repo, Laura, Karila, Kirsti, Kinnunen, Susanna, Mattila, Virpi, Nukarinen, Thomas, Parrila, Sanna & Sulonen, Hanna 2018. *Varhaiskasvatuksen laadun arvioinnin perusteet ja suositukset*. Helsinki: Kansallinen koulutuksen arviointikeskus KARVI. Julkaisut 24:2018.
- Wang, Guanghai, Zhang, Yunting, Zhao, Jin, Zhang, Jun & Jiang, Fan 2020. Mitigate the effects of home confinement on children during the COVID-19 outbreak. *The Lancet* 395 (10228), 945–947. [https://doi.org/10.1016/S0140-6736\(20\)30547-X](https://doi.org/10.1016/S0140-6736(20)30547-X)
- Wenger, Etienne, McDermott, Richard & Snyder, William M. 2002. *Cultivating communities of practice. A guide to managing knowledge*. Boston: Harvard Business School Press.
- Yuliejantiningasih, Yovitha 2020. The Implementation of online learning in early childhood education during the Covid-19 pandemic. *Jurnal Pendidikan Usia Dini* 14 (2), 247–261. <https://doi.org/10.21009/JPUD.142.04>

KM Susanna Gillberg työskentelee kokoelma-amanuenssina Ebeneser-säätiön ylläpitämässä Lastentarhamuseossa

KT, MuL Inkeri Ruokonen toimii varhaiskasvatuksen pedagogiikan professorina Turun yliopistossa ja hänellä on musiikkikasvatuksen dosenttuuri Helsingin yliopistossa.